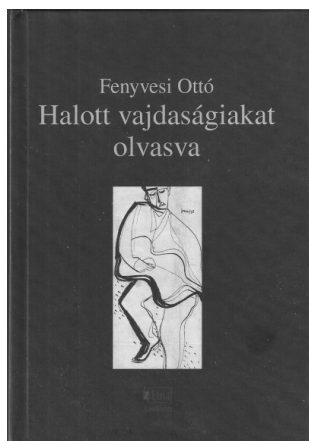

LOSONCZ ALPÁR

Az elcsukló hang

FENYVESI OTTÓ: HALOTT VAJDASÁGIAKAT OLVASVA
(VERSEK, ÁTKÖLTÉSEK, MÁSOLATOK) II.

zEtna Kiadó
Újvidék, 2017
(Vulkánfíber 29)
238 oldal

”

A zEtna Kiadó gondozásában jelent meg Fenyvesi Ottó legújabb verseskötete. A költő, a kötet jelzése szerint (*Második könyv*) immáron másodízben olvas halott vajdaságiakat, vagyis másodszor történik, hogy elhunyt vajdasági költők, tanárok, újságírók, közéleti szereplők kapcsán él az átírás, az átköltés, a felidézés, a másolás eszköztárával. Egészen pontosan 33 elhunyt ember portréjára, művészetére, szövegvilágára, szerepköreire stb. vet fényt a könyvben, és aligha kell beszélnem arról, hogy milyen sokatmondó ez a szám.

A helyzet inséges voltát jól mutatja, hogy Fenyvesi Ottó jóformán az egyetlen olyan alkotó az *Új Symposion* harmadik nemzedékéből, aki még rendszeresen hoz létre költészetet. A többiek versírási kedvét felmorzsolta a posztszocialista kor forrataga, és (talán még Szűgyi Zoltánt kivéve), ritkán adnak hangot lírai gondolatoknak. Fenyvesi Ottó intellektuális tekintélyét azzal alapozta meg, hogy az egykori *Új Symposion* szerkesztőjeként a beatkultúra és -költészet eljárásaiból mérített kifejező erőt, kanyargó jelentésekkel dolgozó hosszúverseket teremtett, amelyek a rockzene ütemére emlékeztető lírai építkezést művelték, és apokrif dimenziókat vonultattak fel. Versei felidéztek és megforgatták a valamikor aláásó jellegű, ifjúsági szubkultúra még igába nem tört jelentéseit, a beat lázadó aspektusait, és kollázsokba transzformálták a popkultúra vonatkozásait. Jellemző, például, hogy az olyan különösen kiemelt földrajzi toposzok, mint a mitikus jelentésekbe vont Amerika, amelyekről egy a versekben felcsendülő elbeszélői hang tanúskodik, végül is a rock-érzés és valószínűleg a távlatában mutatkoznak meg.

Nem mintha a költő felhagyott volna ezzel az irányulással, vessünk csak egy röpké pillantást az utóbbi évek Fenyvesi-termésére. Ráadásul ez a mostani, vajdasági beágyazottságú halottaskönyv, vagyis a versnek mint temetőre való rálátásnak Fenyvesi-féle változata megannyi esetben keresztelkedik a rock életforma elemeit mozgó lírai beállítottsággal.

Amikor azt tapasztaltam, hogy Fenyvesi e kötetben a költő és fordító Csuka Zoltánnal foglalkozó versben (Láng Árpád avantgárd beszédmozzanataival Csuka Zoltán *Út*-projektjét is felidézve) helyezi szexualizált szöveggörnyezetbe a hit fényeinek kigyúlását, azaz, hogy idézzem a költőt: „új hitek gyúltak a horizonton / új vénuszdombok / aranyló mellek, rubintgombokkal” (*Csuka Zoltán*, 151) akkor kénytelen voltam Fenyvesi Ottónak az *Új Symposion* 200. számában napvilágot látott *Poetica licentia* című versének hatalmas tablójára, a szexualizált tájakat befogó verstávlátára gondolni, amely ott és akkor Marilyn Monroe bozontos ölet és túlon túl dús kebleit elevenítette fel. Vagyis nem tekinthető véletlennek, hogy a Sziveri János-sal való együttlétek hátterét alkotó korrajz hangsúlyozottan egy sodródó narratív szerkezetet követ, amely az egykori hosszúversek ütemét idézi fel bennünk.

És elvégre a rock-orientáció és a halottak olvasására irányuló szándék a legfontosabb dimenzióban találkoznak, nevezetesen a múltra való roppant erős vonatkoztatottságban. A mához tartozunk, azt keressük, hogy mi maradt még egyáltalán itt számunkra mostanra, *de*, a költőt idézve, „Tenyerünkbe hajtjuk a fejünket / és a múltból kilúgozzuk a mát” (*Sziveri János*, 207). És ezen, akár stratégiának is beillő gondolat, kell, hogy vezérelje az olvasatunkat.

Elvonatkozódni a mától, megszabadulni a ma kötöttségeitől, a múltat meghatározó erejűnek tartani, azaz központtalanítani a jelent, úgy gondolni, hogy a letűnt nemzedékek nyomasztanak bennünket, és egyben lehetőségekkel ajándékoznak meg, ezt a kitétel csak abból kiindulva érthetjük, hogy a költő romokon áll, a múltban létező, halomra dőlt remények-hitformák romjain. Mindezeket egy csendes melankólia itatja át, és viselik a történelem okozta hegeket. És micsoda veszteségek által létrejött romok ezek! A kirajzolt ív ugyanis széles: az úttörőtől, a szerb-magyar Szenteleky Kornéltól kezdődik a lajstromozás, aztán az itt kitaposott ösvényeken járva számba vehetünk olyan szerzőket is, mint Adyt, Petrit és másokat is fordító Danilo Kiš, a szürrealista elemeket mozgató temerini-verbászi novellista, Szirmai Károly, vagy Sinkó Ervin, a messianisztikus forradalmár, hogy végül is eljussunk a baráthoz, Sziveri Jánoshoz, az *Új Symposion* elkergetett főszerkesztőjéhez. Kevésbé ismert szereplők is találhatóak itt persze (pl. Berényi János, Dóró Sándor), akikről mégiscsak illik tudni. A halottkatalógus impozáns, rengeteg asszociációt engedélyez, a költő befogadókészsége a halottak meg nem írt testamentumai kapcsán figyelemre méltó. A rockversek terepmozgásához képest Fenyvesi Ottó ehelyütt másféle helyszínekre is elvisz bennünket: versei gondosan megtervezett, drapériákkal keretezett, súlyos csendbe burkolt, polgári szobákra nyitnak, tornácos parasztházakat láttatnak, majd folyókat, amelyek fölött lópor füstölög, és amelyekben gazdátlan testrészek úszkálnak. Ezek a versek, nem utolsósorban, nagy előszeretettel boncolgatják az akácfaakkal telített bácskai/vajdasági táj jelentéseit, amelyek körül oly sok irodalmi vita adódott.

Nem kerülhetjük meg ugyanis a kérdést, hogy minek/mivégre terem egyáltalán az ilyen helyen irodalom, azaz Fenyvesit idézve, „rózsaszínű takony kell ide, / a mocskok fővárosába, / a ringyók mennyországába” (*Szenteleky Kornél*, 11). Valójában a tét mindig, és itt Fenyvesi Ottó verseiben is, a történelem és a táj egybeszövődéseire kötődik, az jelenti a felettébb fontos kérdést, hogy mily módon szórja szét jeleit a történelem a táj gyűrődéseiben, lankáiban, domborulatában, lejtőin és emelkedéseiben. Márpedig a bácskai/vajdasági táj igazi vizuális formája a sík, a síkság, halottai a síkság halottai, a síkság úgy jelenik meg, mint a halottak különleges vízszintes tere. Nem az örök halálról van szó, amely az életút végpontján kikerülhetetlen végességgel sújtja az embert, hanem arról, hogy a halálformák mindig történelmileg-társadal-

milag meghatározottak, az egyéni halál nemcsak szinguláris tény, hanem hírt ad a történelem fordulatairól, kanyarulatairól, arról, hogy még az individualizált halál sem egyéb, csak a történelem lenyomata. A helyszíneken ott látjuk a vérrel, erődemonstrációkkal, kényszerekkel átítatott kisebbségi történelem jeleit.

Mindeközben ugyanis örvénylik a vajdasági magyar történelem, a halottak láncát az a történelmi dinamika fogja egybe, amelynek groteszk-abszurd mivoltát, így Fenyvesi Ottó, csak a vers foglalhatja szóba. És aki kellő figyelemmel olvassa e verseket, és képes egybetartani a sokfajta dokumentáris aspektust, lírai-biografikus asszociációt, annak számára sok minden világossá válik a vajdasági történelmet illetően is. A líra lép szövetségre itt a kíméletlen dokumentarizmussal, és keresi az egyensúlyt a tapasztalati történelem fordulatait jegyző magatartással. A költő pedig az elbeszélő pozíciójába lép, éppúgy alkalmazza a felsorolás technikáját, mint korábbi kötetekben, majd szereplőinek léthelyzetébe helyezi magát, vagy éppen megszólaltatja, párbeszédembe tolja őket, és vágyaikat, megnyilvánulásait ütközteti a számukra előre kijelölt valósággal. Ezek az elemek járnak aztán párban alkalmanként az expresszív felkiáltásokkal, a fájdalom-megnyilvánulásokkal, a döbbenetformák jajkiáltásaival – tudjuk, Fenyvesi Ottó költészete sohasem nélkülözte az expresszív dimenziókat.

A történelem itt nyilván: predetermináció, fátumszerű dinamika és hiábavalóság, amely a halálban csúcspod ki, és nyeri el értelmét. A versek különféle hosszúságúak, vannak itt erősen poentírozott rövid szövegek, ám találunk hosszabb verseket is, mint például a Majtényi Mihálllyal és a Szirmai Károlyllyal foglalkozókat, amelyekben a költő különös beleérzéssel követi választott alanyait, akik, ahogy mondja, a végtelenből jöttek, és a végtelenbe tartanak. Fenyvesi Ottó legtöbb versében szabályosan lezárt verstömböket, pontig vezetett mondatok által kirajzolva, erős képeket látunk, csak egy helyen, mégpedig a világszintű Moholy-Nagy László esetében érhetjük tetten e felvállalt szigor lazítását, ott bomlik fel egy pillanatra a korábbi lírai rend, és válik oldottabbá a versszöveg. Szerkezetileg minden vers erősen tagolt. A technika a redukción, a sűrítést idézi, mégpedig a legerőteljesebben akkor, amikor a versmondat egy szóvá zsugorodva bontakozik ki, és száraz, kemény állításokat közöl. Magyarazatot is kapunk minderre, amennyiben önreflexív vonatkozásokat keresünk a könyvben. Más-képpen fordul a fiatalságot maga mögött hagyó költő a nyelvhez, mint az egykori fiatal verselő: a fiatalság tartozéka, hogy nem fél a szavaktól, a félreértelmezésektől, és könnyebben leírja azt, ami kimondásra vár. Az immáron öregedő költő inkább azt a gondolatot görgeti, hogy a költő csak ott kezdődhet, ahol elcsuklik a hang. Sűrítési igényei voltaképpen innen adódnak.

És nem a szereplők műveire helyeződik a hangsúly, csak alkalomszerűen esik szó az adott alanyok műveiről. Egy ilyen ritka példát akkor pillanthatunk meg, amikor a legenda szerint a Titanic segítségére siető Carpathián hajóorvosi szolgálatot teljesítő Munk Artur kerül szóba. A költő ezenkívül ritkán engedi szóhoz jutni az egyes szám első személyt, ha jól számoltam, ez csak kétszer történik: először, amikor Bányai János váratlanul a költő kezébe nyomja a Szenteleky-koszorút, hogy akassza fel azt a megfelelő helyre – vélhetően jelképes a szituáció, hiszen a *Halott vajdaságiakat olvasva* című könyv szerzőjének versei felfoghatók úgy is, mint ilyen koszorúk sora, mint a felaggatás koszorúzó gesztusának ismétlése. És még egyszer jelenik meg nyomatékosan az egyes szám első személy, mint nyelvtani forma, jelesül akkor, amikor a költő a kálvinista teológus, a jugoszláv kommunizmus történetében szerepet játszó, a hírhedt kopár sziget (Goli otok) büntető masinériáját elszenvedő Kek Zsigmond, az-

az a későbbi nyelvművelő, Kossa János, fiát keresi Veszprém környékén. Vagyis Fenyvesi Ottó legtöbbször vagy a személytelen elbeszélés hangnemét, vagy a belehelyeződést megvalósító beszédmódot választja. Diskurzusában explicit módon ott jelenik meg a többes szám, ahol a jelen felé tart, és ahol a nemzedéki „mi” kerül felszínre.

Ám az elmondottak ellenére amellet szeretnék érvelni, hogy Fenyvesi Ottó költészetében mindig van egy implicit kommunális vajdasági horizont, még akkor is, amikor a versek nem a többes szám első személyére hivatkoznak. A *halottak közössége*, ez a régi szó, amelyet emlegettek az I. világháború után, illik erre a retrospektív erőfeszítésre. És így kerül elénk az az egybetömörítésre vonatkozó fordulat is, hogy „*minden vajdasági*”. A halál faktuma teszi lehetővé a közösségi együvé tartozást, nemcsak a múlt, de a jövő vonatkozásában is. Figyeljünk csak a Csuka-vers fináléjára, amelyet zárás céljából két részben idézek: „Majd mind elalszunk egyszerre / az összes vajdasági / az összes telivér és baromfi,” (*Csuka Zoltán*, 154). És íme a második, amely, amúgy a gépekre való utalással ismét a rockkorszak motívumkincsére emlékeztet bennünket: „összecsuklunk, / és a gépek mind / átveszik felettünk a hatalmat”.

A LLANES ÉS VIDÉKE NAPILAP FŐSZERKESZŐJÉVEL (1988)